

Hanna KRUK

ZMIANY W SYSTEMIE OCHRONY PRZYRODY W POLSCE W LATACH 1989-2015

Hanna Kruk, dr – Akademia Morska w Gdyni

adres korespondencyjny:

Katedra Ekonomii i Zarządzania, Wydział Przedsiębiorczości i Towaroznawstwa

ul. Morska 83, 81-225 Gdynia

e-mail: h.kruk@wpit.am.gdynia.pl

CHANGES IN THE NATURE CONSERVATION SYSTEM IN POLAND IN THE YEARS 1989-2015

SUMMARY: Changes which have taken place in Poland since the political and economic transition of the year 1989 concern many various aspects. One of them is nature protection system. In this case three main kinds of changes may be specified, namely: legal and institutional ones, building ecological consciousness and establishing new forms of nature conservation. Changes in the nature protection systems allow for building a coherent system of nature conservation as well as for the better preservation of biodiversity and natural values. Pro-ecological NGOs in Poland are more active – that also may be a sign of rising ecological consciousness. The control of investment process is getting stronger as well. However, some questions related to nature protection still require improvement.

KEYWORDS: nature protection, legislation, institutions, ecological consciousness

Wstęp

Od 1989 roku, w porównaniu z poprzednim okresem (od końca II wojny światowej) w polskim systemie ochrony przyrody zaszły znaczące zmiany: tworzono nowe formy ochrony przyrody, uszczegóławiano i rozbudowywano przepisy dotyczące form już istniejących, powstawały nowe organizacje pozarządowe, których celem działalności było i jest dbanie o zachowanie bioróżnorodności oraz ochronę najcenniejszych elementów przyrody, wzrosła świadomość ekologiczna społeczeństwa¹. Utworzono nowe parki narodowe, parki krajobrazowe i rezerwy przyrody² oraz zaczęto powoływać nowe formy ochrony przyrody, jak użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne i inne. Kolejne zmiany były związane z akcesją Polski do Unii Europejskiej oraz koniecznością dostosowania polskiego prawodawstwa do przepisów unijnych. Spowodowało to kolejne zmiany w polskim prawie i ustanowienie nowych form ochrony przyrody (obszary Natura 2000). Zaczęto także wdrażać założenia rozwoju zrównoważonego do leśnictwa, rolnictwa czy rybactwa³.

Generalnie zmiany, które zachodziły w ciągu ostatnich 26 lat można podzielić na trzy podstawowe grupy:

- 1) zmiany prawno-instytucjonalne – związane z tworzeniem prawa, powstaniem nowych instytucji państwowych dotyczących ochrony przyrody i źródeł finansowania;
- 2) tworzenie nowych form ochrony przyrody – na poziomie krajowym oraz europejskim (obszary Natura 2000);
- 3) zmiany dotyczące świadomości ekologicznej, edukacji ekologicznej i możliwości partycypacji społecznej.

Celem artykułu jest charakterystyka i analiza głównych grup zmian, jakie nastąpiły w polskim systemie ochrony przyrody w latach 1989-2015 oraz wskazanie obszarów problemowych, które wymagają dalszej poprawy. W trakcie badań nad przedstawianymi problemami wykorzystano analizę aktów prawnych i danych statystycznych oraz studia literaturowe.

¹ Skutkiem tych ostatnich zmian były i są między innymi protesty obywateli (na skalę lokalną, regionalną czy krajową) przeciw działaniom naruszającym stan środowiska przyrodniczego.

² Przykładowo, w 1980 roku było 13 parków narodowych (PN) i 759 rezerwatów przyrody (RP), w 1990: 17 PN i 1001 RP, a w 1995: 22 PN oraz 1122 RP. Podano za: *Ochrona środowiska 2005*, Warszawa 2005, s. 270, 277.

³ W Konstytucji RP z 1997 roku po raz pierwszy przyjęto, że Rzeczpospolita Polska kieruje się „zasadą zrównoważonego rozwoju” (art. 5).

Zmiany instytucjonalno-prawne

Zmiany związane z transformacją ustrojowo-gospodarczą dotyczyły między innymi wprowadzenia nowych przepisów prawa i instytucji związanych z ochroną przyrody. W 1989 roku i późniejszych latach uchwalono takie akty prawne, jak: ustawa o lasach, ustawa o ochronie przyrody, prawo ochrony środowiska, rozporządzenia o ochronie gatunkowej roślin i zwierząt i inne przepisy, które zastępowały stare (niektóre z lat czterdziestych XX wieku)⁴. Nowe akty prawne wymagały także wprowadzenia nowych form organizacji ochrony przyrody i nowego podziału kompetencji. Przykładowo, w 1989 roku został ustanowiony urząd ministra ochrony środowiska, zasobów naturalnych i leśnictwa (obecnie minister środowiska).

Zmiany dotyczyły także prawa międzynarodowego. Dopiero po transformacji Polska ratyfikowała niektóre międzynarodowe konwencje: Waszyngtońską (CITES) z 1973 roku, Bońską i Berneńską z 1979 roku, o różnorodności biologicznej z 1992 roku oraz Helsińską z 1992 roku. Po akcesji do Unii Europejskiej (UE) konieczne było dostosowanie polskiego prawa do przepisów unijnych, również w zakresie ochrony przyrody.

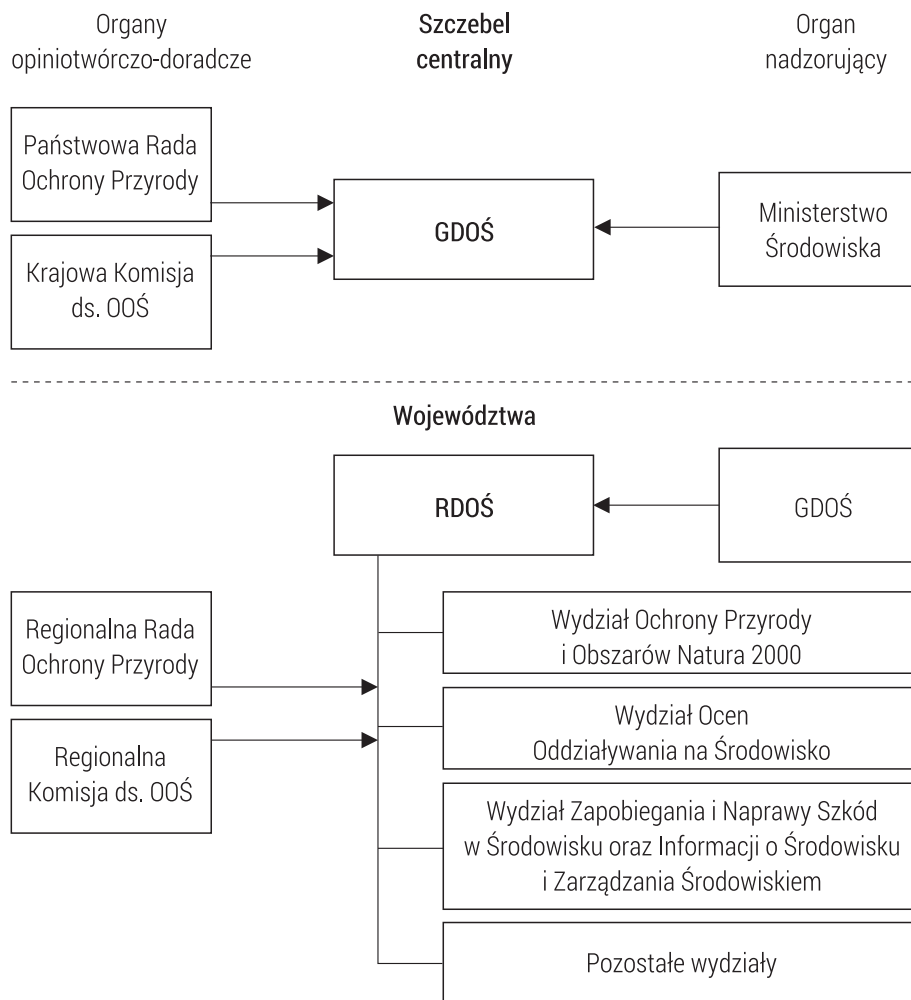
Zmiany instytucjonalne dotyczyły tworzenia nowych podmiotów państwowych zajmujących się zagadnieniami ochrony przyrody. Do nich można między innymi zaliczyć powołany w 1989 roku Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) oraz działające od 1993 roku jego wojewódzkie odpowiedniki (WFOŚiGW), które finansują działania zakresu ochrony środowiska i gospodarki wodnej, w tym projekty na rzecz ochrony przyrody i edukacji ekologicznej. Jednak NFOŚiGW podlega ministrowi środowiska, a WFOŚiGW – rządcom poszczególnych województw⁵.

Kolejnymi instytucjami powołanymi w ciągu ostatnich kilku lat są Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska (GDOŚ) oraz 16 dyrekcji regionalnych (RDOŚ), których zadania koncentrują się na szeroko pojmowanej ochronie

⁴ Przykładowo: ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz.U. nr 114, poz. 492) zastąpiła ustawę z dnia 7 kwietnia 1949 r. o ochronie przyrody (Dz.U. nr 25, poz. 180). Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz.U. nr 101, poz. 444) uchyliła poprzednio obowiązującą Ustawę z dnia 20 grudnia 1949r. o państwowym gospodarstwie leśnym (Dz.U. nr 63, poz. 494), a dopiero ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o wprowadzeniu ustawy - Prawo ochrony środowiska, ustawy o odpadach oraz o zmianie niektórych ustaw zastąpiła ustawę z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz.U. nr 3, poz. 6) – teksty ustaw za: isap.sejm.gov.pl [15-06-2016].

⁵ Fundusze funkcjonują na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz.U. nr 62, poz. 627): art. 400-411 oraz rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 7 grudnia 2010 r. w sprawie nadania statutu Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (Dz.U. nr 240, poz. 1609); podano za: isap.sejm.gov.pl [15-06-2016]. Były tworzone jeszcze na podstawie przepisów ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska z 1980 roku.

przyrody⁶, zarządzaniu obszarami Natura 2000, zapobieganiu szkodom w środowisku (oraz ich naprawie) oraz podejmowaniu decyzji dotyczących inwestycji w zakresie procedury oceny oddziaływania na środowisko (OOŚ)⁷. Zastępcą dyrektora każdej RDOŚ jest wojewódzki konserwator przyrody (rysunek 1).

Rysunek 1 Schemat organizacyjny GDOŚ i RDOŚ

⁶ W tym tworzenie nowych form ochrony przyrody w województwie, wydawanie decyzji, przeprowadzanie postępowań.

⁷ OOŚ dotyczy przedsięwzięć, które mogą w sposób znaczący wpływać na stan środowiska oraz przedsięwzięć oddziałujących na obszar Natura 2000. Kluczowym elementem są raporty o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko.

Zarówno takie instytucje jak GDOŚ i RDOŚ, jak i sama procedura oceny oddziaływania na środowisko to nowe elementy wprowadzone do polskiego prawa i polityki gospodarczej w 2008 roku przepisami ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko⁸.

Wprowadzenie nowych instytucji spowodowało pewne rozproszenie kompetencji decyzyjnych. Dyrektor GDOŚ tworzy projekt listy obszarów Natura 2000, ale powyższą listę Komisji Europejskiej przekazuje minister środowiska. Dyrektor RDOŚ odpowiada między innymi za zarządzanie obszarami Natura 2000⁹, oceny oddziaływania na środowisko, zarządzanie środowiskiem ale również za powoływanie nowych rezerwatów przyrody¹⁰. Natomiast w gestii Ministerstwa Środowiska pozostają między innymi kwestie ochrony gatunkowej grzybów, roślin i zwierząt, ochrony wybranych siedlisk, klasyfikacji rezerwatów przyrody (poprzez odpowiednie rozporządzenia), nadzoru nad funkcjonowaniem parków narodowych¹¹ a także wybrane działania związane z tworzeniem obszarów Natura 2000¹². Z kolei parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu są ustanawiane uchwałą sejmiku województwa, a pomniki przyrody, użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne oraz zespoły przyrodniczo-krajobrazowe są powoływane uchwałą rady gminy¹³.

Tworzenie nowych form ochrony przyrody

Po 1989 roku w konserwatorskiej ochronie przyrody pojawiły się dwie istotne zmiany: powoływano coraz więcej obiektów chronionych takich, jak parki narodowe (PN), rezerваты przyrody (RP), parki krajobrazowe (PK), obszary chronionego krajobrazu (OChK)¹⁴ czy pomniki przyrody, a także

⁸ Art. 46-102, 121-136 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. nr 199, poz. 1227); tekst ujednoczony za: isap.sejm.gov.pl [15-06-2016].

⁹ Morskimi obszarami Natura 2000 zarządza dyrektor odpowiedniego Urzędu Morskiego.

¹⁰ Art. 13, 27 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. nr 92, poz. 880) z późn. zm.; tekst ujednoczony za: isap.sejm.gov.pl [15-06-2016]. Ustawa ta zastąpiła poprzednią ustawę o ochronie przyrody z 1991 roku.

¹¹ Granice parku narodowego są ustalane rozporządzeniem Rady Ministrów.

¹² Art. 9, 26-27 cytowanej ustawy o ochronie przyrody.

¹³ Art. 16, 23, 44 cytowanej ustawy o ochronie przyrody.

¹⁴ Przed 1989 rokiem jako terenowe formy ochrony przyrody zgodnie z ustawą o ochronie przyrody z 1949 r. funkcjonowały parki narodowe i rezerваты przyrody. Natomiast parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu były tworzone na podstawie przepisów dotyczących planowania przestrzennego (wspomniana ustawa nie przewidywała takich form ochrony). Por.: A.E. Miszczak, *Obszar chronionego*

zaczęto wprowadzać nowe formy ochrony przyrody: użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. Ponadto, w ramach ujednoczenia systemu w Unii Europejskiej wprowadzono nowe obszary chronione: obszary Natura 2000¹⁵ (tabela 1). Uaktualniano również wykazy gatunków chronionych.

Tabela 1 Formy ochrony przyrody w Polsce

Formy ochrony przyrody funkcjonujące przed 1989 rokiem i obecnie	Nowe formy ochrony przyrody (tworzone po 1989 roku)
Terenowe formy ochrony przyrody: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu	Terenowe formy ochrony przyrody; stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (od 1991 roku), obszary Natura 2000 (od 2004 roku)
Ochrona gatunkowa roślin, grzybów i zwierząt	--
Inne: pomniki przyrody	Inne: ochrona siedlisk, ochrona strefowa ostoi, miejsc rozrodu i regularnego przebywania wybranych gatunków zwierząt (od 2001 roku)

Tworzenie nowych obszarów chronionych czy zwiększanie powierzchni już istniejących ciągle jednak budzi opory społeczności i władz lokalnych, gdyż powszechnie uważa się, że stanowią one przeszkodę w rozwoju gospodarczym regionu¹⁶. Do pewnego stopnia uciążliwości związane z wprowadzeniem systemu Natura 2000 złagodziły programy dopłat dla rolników w ramach programów rolnośrodowiskowych. Trzeba jednak zaznaczyć, że tworzeniu nowych czy powiększaniu już istniejących form ochrony przyrody często sprzeciwiają się społeczności lokalne. Przykładowo, od lat – bez

krajobrazu. Analiza administracyjno-prawna, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2015, Sectio G. Ius, t. LXII, nr 1, s. 56-57.

¹⁵ Obszary Natura 2000 dzielą się na 2 typy: obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) dziko żyjących (tworzone na podstawie tak zwanej Dyrektywy Ptasiej) oraz specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO), tworzone nie tylko w celu ochrony wybranych siedlisk ale i dla ochrony dzikiej fauny i flory (na podstawie tak zwanej Dyrektywy Siedliskowej).

¹⁶ A. Bołtromiuk, *Ekonomiczne aspekty funkcjonowania obszarów chronionych*, Białystok 2003, s. 91; idem, *Wpływ obszarów Natura 2000 na rozwój lokalny w świetle badań*, w: T. Poskrobko (red.), *Zrównoważony rozwój obszarów przyrodniczo cennych*, t. 1, *Planistyczne i implementacyjne aspekty rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*, Białystok 2011, s. 250-255; M. Grodzinska-Jurczak, J. Cent, *Expansion of nature conservation areas: problems with Natura 2000 implementation in Poland?*, „Environmental Management” 2011 nr 47, s. 13-24; H. Kruk, *Działalność parków narodowych i krajobrazowych w zakresie rozwoju zrównoważonego – wyniki badań*, w: T. Poskrobko (red.), op. cit., s. 155-156; H. Kruk, *Działalność parków krajobrazowych w opinii pracowników gmin województwa wielkopolskiego – wyniki badań*, „Studia i Prace WNEiZ” 2014 nr 37, t. 3, s. 229-232.

sukcesu – są prowadzone działania na rzecz utworzenia Mazurskiego Parku Narodowego czy powiększenia obszaru Białowieskiego Parku Narodowego¹⁷.

W Polsce od niedawna pojawiają się rezerwy przyrody na terenach prywatnych: OTOP (Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków) wykupiło lub wydzierżawiło tereny, na których prowadzi gospodarkę rezerwatową (działania aktywne w celu zachowania siedlisk istotnych dla ptaków). W ten sposób powstał rezerwat Karsiborska Kępa¹⁸.

Warto także zwrócić uwagę na zmiany wprowadzane przez pozostałe podmioty w zakresie ochrony przyrody. Większość polskich lasów należy do Skarbu Państwa. Około 78% wszystkich lasów jest administrowanych przez Lasy Państwowe, które podjęły próbę wprowadzenia zrównoważonej gospodarki leśnej (między innymi poprzez zachowywanie enklaw nieleśnych, w tym bagien i torfowisk), wyodrębniły także lasy ochronne (w tym wodo- i glebochronne oraz ostoje zwierząt) oraz utworzyły leśne kompleksy promocyjne (LKP)¹⁹. Te ostatnie to duże obszary leśne o znaczeniu naukowym i badawczym chroniące bioróżnorodność, na których prowadzona jest także edukacja ekologiczna. Obecnie w Polsce funkcjonuje 25 LKP, które do pewnego stopnia uzupełniają system ochrony przyrody w Polsce²⁰.

Budowanie świadomości ekologicznej i partycypacja społeczna

Kolejną istotną zmianą jest powstanie organizacji i stowarzyszeń pozarządowych zajmujących się ochroną przyrody. Przed 1989 rokiem też istniały organizacje prowadzące tego typu działania (przykładowo Liga Ochrony Przyrody, Polski Klub Ekologiczny), ale było ich znacznie mniej. W Polsce po transformacji rozpoczęły działalność znane, międzynarodowe organizacje jak WWF czy Greenpeace, ale powstało także wiele nowych: Lubuski Klub Przyrodników, Pracownia na rzecz Wszystkich Istot, Klub Gaja i Fundacja Wspierania Inicjatyw Ekologicznych, Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony

¹⁷ K. Niedziałkowski i in., *Why is it difficult to enlarge a protected area? Ecosystem services perspective on the conflict around the extension of the Białowieża National Park in Poland*, "Land Use Policy" 2014 nr 38, s. 314-323.

¹⁸ Podano za: www.otop.org.pl [20-06-2016].

¹⁹ Art. 13-13b, 15 ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. nr 101, poz. 444, z późn. zm. Tekst ujednolicony za: isap.sejm.gov.pl [15-06-2016].

²⁰ M. Blichtarska i in., *The Polish Promotional Forest Complexes: objectives, implementation and outcomes towards sustainable forest management?*, "Forest Policy and Economics" 2012 nr 23, s. 28-35; H. Kruk, B. Kornatowska, *Sustainable forest management in Poland – theory and practice*, "Folia Forestalia Polonica, series A – Forestry" 2014 nr 56(1), s. 52-54.

Ptaków, Towarzystwo Przyrodnicze „Bocian” i wiele innych²¹. W zasadzie przełomowym rokiem dla tego typu organizacji był 2007, w którym Greenpeace i Pracownia na Rzecz Wszystkich Istot skutecznie zablokowały niekorzystny dla przyrody wariant budowy obwodnicy Augustowa przez Dolinę Rospudy. Ich działania w celu ochrony ekosystemu tej rzeki popierała większość Polaków. Można uznać, że od tego momentu zaczęto większą uwagę zwracać na kwestie środowiskowe przy planowaniu i realizacji inwestycji²². Był to pierwszy konflikt ekologiczny na tak dużą skalę i z tak znaczącym zaangażowaniem organizacji pozarządowych. *Casus Doliny Rospudy* świadczy też o rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i coraz większej partycypacji społecznej przy podejmowaniu decyzji oraz o coraz wyższej świadomości ekologicznej społeczeństwa.

W 2008 roku wprowadzono ustawę o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, w której przedstawiono założenia dotyczące partycypacji społecznej przy podejmowaniu decyzji w sprawie OOS i przygotowaniu projektów dokumentów. Organizacjom ekologicznym dano również możliwość uczestniczenia na prawach strony w postępowaniach dotyczących środowiska przyrodniczego²³. Opierając się na tych przepisach organizacje statutowo zajmujące się kwestiami ochrony i zachowania środowiska, mogą brać udział w wielu postępowaniach dotyczących nowych inwestycji, niezależnie od miejsca ich lokalizacji²⁴.

Część z organizacji proekologicznych w ramach kampanii informacyjnych zaczęła również wydawać poradniki dotyczące ochrony przyrody. Na uwagę zasługują tutaj opracowania przygotowywane przez Klub Przyrodników: począwszy od sztandarowego już *Poradnika ochrony przyrody*²⁵, przez opracowania dotyczące wybranych zbiorowisk roślinnych czy gatunków zwierząt. Podobne publikacje wydawały także WWF (na przykład *Błękitny*

²¹ Według T. Burgera, w 1989 roku w Polsce działało około 140 organizacji i stowarzyszeń proekologicznych; podano za: L. Kłós, *Świadomość ekologiczna Polaków – przegląd badań*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2015 nr 42, t. 2, s. 42.

²² A. Wajrak, *I Rospuda uratowana i droga zbudowana*, „Gazeta Wyborcza” 2014, 11 lipca, s. 20-21.

²³ Art. 33-45 cytowanej ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie.

²⁴ B. Krupa, *Udział organizacji ekologicznych w postępowaniu administracyjnym o wydanie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach realizacji przedsięwzięcia*, „Ius et Administratio” 2014 nr 3, s. 24-34.

²⁵ P. Pawlaczek, A. Jermaczek, *Poradnik lokalnej ochrony przyrody*, Świebodzin 1995; to w zasadzie pierwsze takie opracowanie w Polsce, z wieloma praktycznymi poradami dotyczącymi między innymi inwentaryzacji przyrodniczej, form ochrony przyrody czy działań na rzecz przyrody.

poradnik dotyczący ssaków morskich i wybranych gatunków ptaków, opracowania dotyczące dużych drapieżników w Polsce, analizy, raporty oraz broszury dla konsumentów²⁶) czy Greenpeace (raporty i poradniki dotyczące na przykład ochrony pszczół, odnawialnych źródeł energii, ochrony mórz) oraz inne organizacje i stowarzyszenia zajmujące się ochroną przyrody.

Warto także zwrócić uwagę, iż od 1989 roku zintensyfikowano działania na rzecz edukacji ekologicznej: w szkołach, na uczelniach²⁷ oraz w ośrodkach edukacji ekologicznej popularnie nazywanych „zielonymi szkołami”²⁸. Zagadnienia dotyczące ochrony przyrody są również popularyzowane dzięki prasie i telewizji oraz licznym kampaniom społecznym (często również prowadzonym przez organizacje ekologiczne), co spowodowało znaczny wzrost świadomości ekologicznej Polaków²⁹.

Coraz częściej społeczności lokalne zwracają uwagę na kwestie ochrony przyrody oraz próbują przeciwdziałać inwestycjom niekorzystnie wpływającym na zachowanie bioróżnorodności czy stan środowiska. Ze wzrostem świadomości ekologicznej i rozwojem społeczeństwa obywatelskiego coraz więcej osób czy grup zgłasza uwagi do planów zagospodarowania przestrzennego³⁰, bierze udział w konsultacjach społecznych, samodzielnie podejmuje inicjatywy na rzecz rozwoju ochrony przyrody i krajobrazu czy protestuje przeciwko potencjalnie niekorzystnym (z punktu widzenia stanu środowiska czy interesów społeczności lokalnych) inwestycjom. Szczególnie społeczeństwa udział w procesie planowania przestrzennego (przez konsultacje społeczne i możliwość zgłaszania uwag) pozwala na wyeliminowanie części potencjalnych konfliktów jeszcze przed ich zaistnieniem.

²⁶ Poradniki dotyczące oszczędzania energii, spożywania ryb morskich (a ściślej, zagrożenia wybranych gatunków ryb), turystyki (przywozu wyrobów wykonanych z ginących i zagrożonych gatunków, i inne.

²⁷ H. Kruk, *Environmental aspects of entrepreneurship – necessity in business education*, w: A. Richert-Kaźmierska, E. Lechman (red.), *Creating entrepreneurial mindset*, Denmark 2014, s. 106-112.

²⁸ K. Denek, D. Hyżak, *Zielone szkoły. Edukacyjne i społeczne aspekty*, „Wychowanie na co Dzień” 2005 nr 7-8, s. 12-18.

²⁹ A. Bołtomiuk, *Świadomość ekologiczna Polaków – Zrównoważony rozwój. Raport z badań 2009*, Warszawa 2010, s. 1-13; L. Kłós, op. cit., s. 37-43; A. Stanaszek, M. Tędziągolska, *Badanie świadomości ekologicznej Polaków 2010 ze szczególnym uwzględnieniem energetyki przyjaznej środowisku*, Warszawa 2011, s. 2-11; *Badanie świadomości i zachowań ekologicznych mieszkańców Polski*, Raport PBS dla Ministerstwa Środowiska, Sopot 2013, s. 10, 40-64.

³⁰ K. Pawlewicz, J. Alstytyniuk, *Partycypacja społeczna w procedurze sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego*, „Zeszyty Naukowe WSES w Ostrołęce” 2014 nr 1, s. 9-16.

Podsumowanie

Podsumowując zmiany, jakie zaszły w latach 1989-2015 w systemie ochrony przyrody w Polsce, można stwierdzić, że są one znaczące i dotyczą różnych zagadnień. Występuje obecnie znaczna różnorodność form ochrony przyrody, które uzupełniają się wzajemnie, co pozwala na lepszą ochronę różnorodności biologicznej. Umożliwia to także uzyskanie większej spójności systemu ochrony przyrody.

Należy jednak zwrócić także uwagę na kwestie, które wymagają dalszych usprawnień. Od czasu transformacji ustrojowej wprowadzono wiele nowych form ochrony przyrody i nowe instytucje za nią odpowiedzialne. Powoduje to, w pewnym stopniu, pokrywanie się ich kompetencji lub też pomijanie niektórych podmiotów w procesach decyzyjnych. Dobrym przykładem są dyrekcje i zarządy parków krajobrazowych. Wraz z utworzeniem RDOŚ kompetencje dotyczące opiniowania inwestycji zostały przekazane z parków krajobrazowych do regionalnych dyrekcji. W efekcie, zarządy PK są pomijane przy podejmowaniu tego typu decyzji, mimo, że inwestycja dotyczy obszaru parku. Podobnie dzieje się z obszarami Natura 2000: są tworzone między innymi w granicach parków krajobrazowych, ale zarząd PK nie ma wpływu na zarządzanie nimi; nadzór sprawuje RDOŚ. Prawo dopuszcza tylko dwa wyjątki: dyrektor RDOŚ realizację zadań z zakresu ochrony przyrody może przekazać na terenach leśnych Lasom Państwowym, a na terenach parku narodowego – dyrektorowi PN.

Kolejną kwestią jest jeszcze dość powszechne postrzeganie ochrony przyrody i działań organizacji proekologicznych jako przeszkody w rozwoju gospodarczym, pojawiające się konflikty ekologiczne w skali lokalnej i regionalnej (ostatnio nowe: dotyczące lokowania elektrowni wiatrowych i potencjalnego pozyskiwania gazu łupkowego na obszarach chronionych) a także długo trwające procedury. Trzeba również zaznaczyć, że kwestie ochrony przyrody (oraz często opinie społeczności lokalnych) przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych ciągle są marginalizowane lub pomijane (przykład przekopu przez Mierzę Wiślaną).

Co istotne, znacznie wzrosła świadomość ekologiczna i poziom partycypacji społecznej. Pozytywnym zjawiskiem jest coraz częstszy udział nie tylko organizacji proekologicznych, ale również (co szczególnie warto odnotować) społeczności lokalnych w ochronie przyrody, dbałości o stan środowiska oraz opiniowaniu planowanych działań i inwestycji. Poprawił się także poziom kontroli działań inwestycyjnych i politycznych ze strony RDOŚ (oceny oddziaływania na środowisko), proekologicznych organizacji pozarządowych oraz samych mieszkańców, którym prawo zezwala do informacji o stanie środowiska oraz na udział w postępowaniach środowiskowych. Ciągle

jednak problemem są przepływy informacji między różnymi podmiotami i grupami interesariuszy oraz brak powszechnego dialogu.

Trzeba również zwrócić uwagę na fakt, iż jednostki budżetowe (PK, PN) nie zawsze mogą korzystać z wielu programów: potrzebny jest wkład własny, którego nie posiadają. Dlatego też, w celu realizacji zadań z zakresu edukacji, turystyki i rekreacji czy nawet prowadzenia badań (na przykład inwentaryzacja przyrodnicza obszarów chronionych), nie mogą pozyskiwać środków w sposób prosty, tylko zakładają stowarzyszenia lub też kontaktują się z organizacjami pozarządowymi i wtedy te ostatnie wnioskuje o przyznanie dotacji. Konieczne wydaje się wprowadzenie usprawnień w systemie finansowania ochrony przyrody. Tak więc mimo wielu zmian, w pewnych przypadkach ciągle potrzebne są dalsze działania na rzecz poprawy funkcjonowania systemu ochrony przyrody w Polsce.

Literatura

- Badanie świadomości i zachowań ekologicznych mieszkańców Polski*, Raport PBS dla Ministerstwa Środowiska, Sopot 2013
- Blichtarska M. i in., *The Polish Promotional Forest Complexes: objectives, implementation and outcomes towards sustainable forest management?*, "Forest Policy and Economics" 2012 nr 23
- Bołtromiuk A., *Ekonomiczne aspekty funkcjonowania obszarów chronionych*, Białystok 2003
- Bołtromiuk A., *Świadomość ekologiczna Polaków – Zrównoważony rozwój. Raport z badań 2009*, Warszawa 2010
- Bołtromiuk A., *Wpływ obszarów Natura 2000 na rozwój lokalny w świetle badań*, w: T. Poskrobko (red.), *Zrównoważony rozwój obszarów przyrodniczo cennych*, t. 1, *Planistyczne i implementacyjne aspekty rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*, Białystok 2011
- Denek K., Hyżak D., *Zielone szkoły. Edukacyjne i społeczne aspekty*, „Wychowanie na co Dzień” 2005 nr 7-8
- Grodzinska-Jurczak M., Cent J., *Expansion of nature conservation areas: problems with Natura 2000 implementation in Poland?*, "Environmental Management" 2011 nr 47
- Kłós L., *Świadomość ekologiczna Polaków – przegląd badań*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2015 nr 42, t. 2
- Kruk H., *Działalność parków krajobrazowych w opinii pracowników gmin województwa wielkopolskiego – wyniki badań*, „Studia i Prace WNEiZ” 2014 nr 37, t. 3
- Kruk H., *Działalność parków narodowych i krajobrazowych w zakresie rozwoju zrównoważonego – wyniki badań*, w: T. Poskrobko (red.), *Zrównoważony rozwój obszarów przyrodniczo cennych*, t. 1, *Planistyczne i implementacyjne aspekty rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*, Białystok 2011
- Kruk H., *Environmental aspects of entrepreneurship – necessity in business education*, w: A. Richert-Kaźmierska, E. Lechman (red.), *Creating entrepreneurial mindset*, Denmark 2014
- Kruk H., Kornatowska B., *Sustainable forest management in Poland – theory and practice*, "Folia Forestalia Polonica, series A – Forestry" 2014 nr 56(1)

- Krupa B., *Udział organizacji ekologicznych w postępowaniu administracyjnym o wydanie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach realizacji przedsięwzięcia*, „Ius et Administratio” 2014 nr 3
- Miszczak A.E., *Obszar chronionego krajobrazu. Analiza administracyjno-prawna*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2015, Sectio G. Ius, t. LXII, nr 1
- Niedziałkowski K. i in., *Why is it difficult to enlarge a protected area? Ecosystem services perspective on the conflict around the extension of the Białowieża National Park in Poland*, “Land Use Policy” 2014 nr 38
- Ochrona środowiska 2005*, GUS, Warszawa 2005
- Pawlaczyk P., Jermaczek A., *Poradnik lokalnej ochrony przyrody*, Świebodzin 1995
- Pawlewicz K., Alsztyniuk J., *Partycypacja społeczna w procedurze sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego*, „Zeszyty Naukowe WSES w Ostrołęce” 2014 nr 1
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 7 grudnia 2010 r. w sprawie nadania statutu Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (Dz. U. nr 240, poz. 1609)
- Stanaszek A., Tędziągolska M., *Badanie świadomości ekologicznej Polaków 2010 ze szczególnym uwzględnieniem energetyki przyjaznej środowisku*, Warszawa 2011
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. nr 92, poz. 880)
- Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz. U. nr 114, poz. 492)
- Ustawa z dnia 20 grudnia 1949 r. o państwowym gospodarstwie leśnym (Dz. U. nr 63, poz. 494)
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. nr 62, poz. 627)
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o wprowadzeniu ustawy – Prawo ochrony środowiska, ustawy o odpadach oraz o zmianie niektórych ustaw
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. nr 101, poz. 444)
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. nr 199, poz. 1227)
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz. U. nr 3, poz. 6)
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1949 r. o ochronie przyrody (Dz. U. nr 25, poz. 180)
- Wajrak A., *I Rospuda uratowana i droga zbudowana*, „Gazeta Wyborcza” 2014, 11 lipca
- www.isap.sejm.gov.pl
- www.otop.org.pl